

Gartneriet, 1961

Af Niels Chr. Henriksen

Talte i aftes, den 21/11 2007, med Herdis, i telefonen.

Hun sagde, at Solvej havde spurgt, om ikke jeg kunne fortælle lidt om hendes far, og Sall. Det har Asger, og Iben også spurgt om engang.

Der er jo 6 års aldersforskel på Otto og mig.

Det første jeg egentligt husker om Otto er, at vi var ude på gårdspladsen, og pludselig hørte en gevaldig motorlarm. Otto råbte: "Det æ flyvmaskine!". Han tog stigen fra gavlen af stuehuset, satte den over til skuret, og kravlede op på det flade tag. Jeg kravlede også op ad stigen, og fik lige hovedet op over tagkanten. Otto smed sig fladt ned på taget. Flyene kom meget lavt, og lige hen over os. Stor motorlarm fra 2 motorer, 1 på hver vinge. Jeg kan tydeligt huske de hvide hagekors på siderne, og under vingerne. Det var den 9. April 1940. Otto været 9 år, og jeg 3. Det er vist den første erindring jeg har om Otto, men der skulle komme mange flere.

Vi må ikke glemme vores nabo Rasmus Nielsen, kaldet Ras. Hos ham er både Børge, Otto, Henry og jeg kommet en del som børn. Ras havde også en søn, som hed Børge. Han var jævnaldrende med vores Børge, og de gik i klasse sammen. Vi var ikke ret gamle, da vi begyndte at komme op til Ras. Kan huske, at jeg sagde at jeg skulle op til Ras, og hjælpe ham med at Bunk Bukørerne. De stod bundet til en tøjrpæl af træ eller jern ude på græsmarken. De skulle flyttes ind imellem, når de havde ædt græsset omkring dem. Så skulle tøjrpælen jo rykkes op, og slås i jorden lidt derfra, med tøjrkøllen. Det var altså det jeg kaldte å bonk bukørerne.

Bagefter skulle vi ind og have Wostemaj, (ostemad) med fjæt, (fedt). Det var ofte en halv eller kvart ost, der var på bordet.... Oh, sikke et herreliv.

Jeg husker, at mor fortalte, at hvis ikke Otto havde været ved Ras nogle dage, kom han selv og hentede ham.

Det samme kom til at gælde for mig. Det var en lille ejendom, Ras havde måske 7 – 8 tdr. land. Hans kone var død, (de havde mange børn).

Så der var en datter, der holdt hus hos ham. Katrine hed hun. Jeg troede i mange år, at hun var Ras' kone.

En af Ras' døtre, boede en overgang i far og mors lille stue. Hun var vist gravid. Henry kan huske han havde leget med hende, da han var barn. Jeg kan huske engang, jeg skulle hjælpe Ras' søn Børge med at sætte et par kalve på græs. Børge satte mig op at ride på den ene. Men et stykke nede ad marken blev kalven besgal, og jeg faldt af og slog mig vist også. Børge var selvfølgelig også blevet forskrækket. Jeg løb hylende væk, jeg ville ikke tilbage til ham og kalvene, og han måtte opgive at holde mig tilbage, han havde nok, at gøre med at holde kalvene.

Han kaldte på mig, men jeg stak af. Jeg kan huske, at jeg gik over jernbanen, og kom til en ejendom. De havde så set mig, og fik mig ind, hvorefter de ringede til far og mor. Henry har fortalt mig, at det var ham der hentede mig. Mor skældte ud, og sagde: "Det kunne jo være, vi bliver nødt til at binde dig." Hvis jeg sådan stak af. Jeg fortalte ikke, hvordan det hang sammen. Børge har sikkert heller ikke turdet fortælle om det, hjemme ved Ras. Det er ikke nemt, å være bette.

Min bror, Børge har engang fortalt mig, at han som dreng undertiden var oppe og hjælpe en bondemand, (nabo).

Han fik 25 øre for en halv dags arbejde, (4-5 timer). Men en dag, havde han kun været der i 2½ time. Så da de nåede til betalingen, spurgte bonden, *hva så, med den halve øre*. Ja, så mente Børge, at han skulle have 13 øre. Men han fik kun 12 øre! Havde han været mere beskeden, og kun forlangt 12 øre, så havde han måske fået 13. Men sådan en hvalp, skulle ikke komme her, og kræve ind. Ja, det var sløje tider for landbruget.

Ragnhild, –en kone der hjalp far og mor i mange år, fortalte engang, at Børge stod og snakkede højt med sig selv, og var godt gal over et eller andet. Han var vist omkring skolealderen. Han sagde: "A rejse te Canad ja a gøe så!! – Nej, do gøe nok it. For så skir do bare i bowserne". Han havde jo hørt, der var langt derover. Vi havde familie der. Samme Ragnhild fortalte mig engang, at mor var kommet løbende ud med mig, da jeg var spæd. Hun var bange for at jeg, måske var ved at dø. Ragnhild sagde, at jeg var helt slap og livløs. Men jeg kom over det.

Hvad Otto angår, så husker jeg ham som god til, at lave lastbiler i træ, og også til, at bygge vindmøller, af 4 lange granstænger. Som far havde en del af, bl.a. til borde i drivhuset. De var omkring 5 meter lange, eller høje. Ja, det var nok Otto, jeg legede mest med. Men også Ingrid, og Anna Marie.

Mor har fortalt, at Otto blev drillet meget, de første par år i skolen. Det samme overgik også mig, de første 1½ år var en sand plage.

Det hører man stadig om, -at børn bliver drillet i skolerne!

Nå, -men Otto kom ud, at tjene på en gård i Sall. Om han var 14 eller 15 år, husker jeg ikke. Men jeg husker, at han kom hjem en aften og græd. Han havde været i marken og sprede møg. Det var før møgsprederens tid, og han ville vel ikke stå tilbage for forkarlen, som var noget ældre end Otto. Ottos hænder, var vel endnu ikke vænnet til så hårdt slid. Så han havde nogle vabler så store som hasselnødder, i sine hænder. Derfor havde han meget ondt. Om han fik lov, at blive hjemme en dag eller to, kan jeg ikke huske. Men mor foreslog, om jeg ikke ville bede for ham. Jeg syntes slet ikke, han skulle tilbage i pladsen. Om han var der et halvt, eller et helt år, kan jeg ikke huske. Siden kom han til en anden gård i Sall. Derefter tror jeg nok, han kom over til Bruuns Gartneri på Gl. Køge Landevej.

Men tilbage til Sall. Når folk havde slagtet, endte benene, naturligvis på møddingen, og møddingen blev spredt på markerne. Jeg kan huske, at vi samlede ben på marken, i læhegnene osv. Vi solgte dem til Anton i Sall. Jeg mener vi fik 10 øre pr. kilo. Anton spurgte altid, om vi havde sten i bunden af sækken. Han spøjte også med, at han hellere ville ha' dem *med kød på*.

Engang vi gik, og ledte efter ben i naboens læhegn. Hvor der også var en masse afknækkede grene og brændenælder, fik jeg øje på et kohorn, der stak ud under en grenbunke. Jeg kunne ikke selv rykke det ud. Så Otto hjalp mig. Det var et helt ko-kranie.

Naboens piger Rita og Astrid, var netop på vej hjem. De havde været nede ved Ingrid, det var ved aftenstid.

Så Otto tog det store kokranie op foran sit hoved, og for så brølende ud fra læbæltet. Rita og Astrid gav nogle gevaldige hyl og skrig fra sig, og spænedede over marken til Haurumvejen, og hjemad med skrig og skrål.

Næste dag så de jo så, hvad vi havde fundet. De vidste også at det var Otto. Men var jo blevet slemt forskrækkede.

Ellers har jeg fået fortalt, at Oskar som barn løb meget rundt med et gammelt barnevognshjul i hænderne, og legede bil. Det med biler, gik han også en del op i, som voksen. Han kom jo også til at arbejde i Bruuns Gartneri på Gl. Køge Landevej, og Dagmar, hans kone, kom til bestyre pensionatet der hørte til gartneriet. Der var Henry, der fik dem derud. Det blev til mange år derude. Ja, -til gartneriet lukkede på grund af Køge Bugt banen, og bebyggelserne derude.

"Stranden", Glostrup den 8. oktober 1922. Mor, far og Oskar, som er 7 mdr. gammel.

Vores far har også arbejdet hos Bruuns. Han og mor har boet i en lille lejlighed, i et hus som hørte til gartneriet. Der blev Oskar født. Alle vi brødre har arbejdet hos Bruun. Jeg kom til at bo i selvsamme stue, min far og mor havde beboet.

Nu er det hus revet ned, - Køgevej skulle udvides.

Hvad jeg kan huske om Børge er, at han lavede fælder, og håbede at fange mår i dem. Men det var mere vores, og naboens kat, der gik i dem, hvilket han var godt gal over.

Han brugte vist døde mus eller gråspurve, som lokkemad.

Men min søster Gerdas barneår, har jeg ikke rigtigt nogen erindring om.

Det er underligt nok for hun var der jo. Men jeg kan huske, at hun havde mig med på cykel til Hammel.

Vi besøgte mor på sygehuset. Det har nok været, da hun fik Anna Marie.

Da vi kørte hjemad, holdt Gerda på broen over banen, ude i skoven, og spurgte om hun skulle smide mig ned på banen. Det har jeg jo nok sagt nej til, (det er ikke nemt at være bette).

Men ellers kan jeg huske, at både Børge, Henry og Otto havde kaniner, og vist også engang marsvin. Henry havde også køer. Det var runde brændestykker, med et stykke snor i den ene ende. De kom på græs omme ved læhegnet. Han brugte et langt søm, eller en træpæl til tøjrædel, og havde også en tøjrkølle, til at slå tøjrædel i jorden med. Henry gik meget op i det med dyr. Det blev han ved med, hele sit liv.

Ingrid gik så vidt jeg husker, ikke op i noget specielt legetøj, men Anna Marie gik meget op i sine dukker.

Kan huske, at Otto havde en stor grå han kanin, der var meget tam. Den blev lukket ud af buret om morgenen, og hen under aften kom den selv, og hoppede ind i buret igen.

Men så en dag, kom den ikke tilbage.

Nogle dage efter var Otto oppe ved en nabo, og deres søn havde fået en stor grå han-kanin. Det havde han ikke haft før. Otto var derfor sikker på, at det var hans kanin. Men han fik den ikke med hjem.

Jeg har ikke haft dyr. Jeg syntes det var lidt synd, at have dyr spærret inde. Er heller aldrig kommet til at kunne lide zoologiske haver.

Som dreng var jeg glad for tog, og det at grave brønde. Jeg har været omkring 6 – 7 år, hvor jeg var ved at grave en brønd, nede ved markvejen. Karl Nielsen kørte forbi i hestevogn. Han råbte efter mig: "Hva graver du etter Niels?". Jeg svare blot: "Ild!". Jeg kan tydeligt huske det, og vidste udmærket, at jeg ikke kunne nå ned til ilden. Men han kunne vel se, at jeg var brøndgraver.

Nå, - men nogen tid efter, var han oppe for at hjælpe far med noget, kom ind og fik kaffe, og der fortalte han så mor og far om det. Så siger han: "Så tænkt æ sgu – ja så blywet nok ik' li i daw han blyw færdi'!"

Otto har også været med til at grave brønde. Måske var det ham der lærte mig det. De var gerne 2 meter dybe. 2 gange har far hældt skrammel i dem. Det var en nem måde, at komme af med glasskår, blikdåser og andet. Om tusind år vil arkæologerne få noget at undre sig over.

Jeg begyndte at få astma, da jeg var en 5 – 6 år. Det var under krigen. Jeg husker, jeg kom til Hammel sygehus. Måtte ikke få besøg, da man var bange for tuberkulose. Kan huske jeg så far udenfor vinduet en eftermiddag. Jeg sov vist, men vågnende op, og så ham. Han forsvandt ligeså snart jeg så ham. Han må have haft en stige, for at kunne se ind til mig. Nå, men de fandt ret hurtigt ud af, at det var astma. Så begyndte man, at behandle mig med damp. Det foregik på den måde, at man nærmest satte et lillebitte telt op over sengen. Så satte man en kedel vand i kog på et primusapparat. En slange gik fra kedlen ind i det lille telt. Pøj, hvor var der varmt og fugtigt. Det hjalp en gammel skid, gjorde det. (I dag ved man, at husstøvmider trives fantastisk, i varm og fugtig luft). En ung sygeplejerske, var kommet til at stille kedel og primus forkert. Så jeg kom til at vælte kogende vand ind over mig, og blev frygteligt skoldet på skulder og arm. Jeg syntes faktisk det var mere synd for hende sygeplejersken.

Nå, - men hjemme fik jeg samme behandling under anfald, - det blev det jo kun værre af. Men om det var på Amtssygehuset i Århus, man fandt ud af, at det var forkert behandling, ved jeg ikke. Der var jeg indlagt et par gange under krigen, og oplevede, at skulle i kælder under luftalarm. Den 5. Maj '45, var jeg på vej til skole, da nogle fra de ældste klasser kom, og råbte at vi havde fri. Krigen var forbi.

Vi var nogle stykker, der lige var nået til Brugsen, i Sall. Brugsmænden kom ud, og gav os små dannebrogssflag! Vi havde ingen radio hjemme dengang. Sådan en, fik far og mor, først til deres sølvbryllup, senere samme år. -Uha, sikken en luksus.

Ja, men ellers var det astma noget af en plage. Det var kun om sommeren, jeg fik de anfald, og altid når jeg var kommet i seng, -gamle madrasser og sengetøj. Så her kunne husstøvmiderne rigtig formere sig. I 1947 kom jeg, på lægens anbefaling, tre måneder på Røde Kors' astmahjem i Norge. Fra sidst i februar, til sidst i maj. Vi var på et hjem ved Rensfjord, 100 km. nord for Oslo. Vi var 56 børn i alderen 8-12 år. Der var vist kun en 6-7- piger. De fleste børn var fra København. De kunne ikke forstå mit jyske, - så jeg talte københavnersprog, da jeg kom tilbage til Jylland. Til stor undren for alle. Det jyske kom dog hurtigt igen. Men jeg oplevede Norges vinter og forår, og fik lært at stå på ski. Vi havde det godt deroppe.

Mor tog med mig til København. Det var isvinter, så vi var med isbryder fra Fyn til Sjælland. Jeg tror turen tog 2 timer. Isbryderen måtte nogle gange bakke, og så frem igen, så det var en svær sejlads. I København skulle vi så med tog til Helsingør, med færge til Helsingborg, og videre med tog, op gennem Sverige til Oslo. Vi kørte om natten i køje-kupeer. Vi måtte ikke sejle til Norge, på grund af is og minefare, fra krigen. I Oslo blev vi kørt med bus til Halmrast, som hjemmet hed.

Mange år senere havde vi lejet en hytte i Hemsedal. Gunvor kørte i folkevogn, Asger og Iben var med, og en dag kørte vi ned omkring Halmrast. (Måske på vores hjemtur). Hjemmet lå der endnu, men var nu skolehjem for døve børn. Røde Kors havde skrevet, at vi gerne måtte have en dolk med til Norge. Den fik vi også godt brug for. Både til at snitte træsværd, og til hyttebyggeri i skoven. På gården ved siden af hjemmet, var der en gammel mand, som vi snakkede en del med. Han var god til træskærerarbejde. Af nogle friske fyrretræ-stumper, lavede han en vifte til alle os 50 unger. Men jeg fik desværre ikke min med hjem. Eller også har jeg byttet den væk. Så jeg har kun en lille sten, jeg fandt deroppe. Sidder lige nu med den i hånden, her i mørkningen i

Vejle 15. januar 2008.

Ja, nu er det snart 61 år siden, jeg rejste til Norge.

På gården var også en pige på en 10-11 år. Det var hendes bedstefar, der snittede vifter til os. Pigen hed vist Solvejg, - det var ikke ret tit hun kom hen til os. En dag sagde hun at hun havde svært ved at forstå os, men mig kunne hun nogenlunde forstå. Jeg har nok ikke snakket så hurtigt, som københavnerbørnene.

Niels-Chr. 1½ år, Ingrid 4½ år.

Nå, men tilbage til Sall. Kan huske, at Ingrid kom hjem fra skole en dag, vistnok '45-'46, og spurgte om hun ikke nok, måtte få en hundehvalp. Det var købmand Purups hund, der havde fået hvalpe. De havde ladet én leve, en han. Moderen var en stor sort, måske labrador, og en meget venlig hund, så hun var ikke en vagthund, og hvalpen så ud til at slægte sin mor på. Nå, - men Ingrid fik lov at tage hvalpen med hjem. Jeg kan tydeligt huske den dag, hun kom med ham. Han sad nede ved det lille drivhus, og så så betuttet ud. Men hvor blev vi glade for ham. Han var sort med hvidt bryst. Vi kaldte ham Sambo, - han blev også en god vagthund. Purup sagde engang at: "Havde jeg vist han ville arte sig sådan, havde I nok ikke fået ham!". En vognmand, som undertiden kørte til auktionen i Århus for os, skulle have en gang planter med til Thorsø, hvor han boede. Vi skulle aflevere pakken ved Brugsen i Sall, han ville så, når han kom forbi samme aften, tage den med til Thorsø. Det var vist Ingrid der var kørt ned med pakken, og Sambo var selvfølgelig med. Da hun kommer hjem er Sambo ikke med, men han kom da hen på aftenen. Nogen tid efter kom Vognmand Jens, og hentede planter til Århus. Han fortalte, at han var kommet ret sent til Sall, den aften hvor han skulle hente pakken ved Brugsen, lå Sambo ved pakken, og viste tænder. "Havde jeg ikke kendt Sambo, havde jeg ikke fået lov, at hente pakken".

Da jeg var en 15-16 år, og var begyndt at fiske i mosen, var Sambo altid med, og skulle helst ud at svømme, og jage vandrotter. Men når mor havde vaskedag, og det var sommervejr, fik Sambo også et bad. Så når mor begyndte, at rumstere med kander og kar i vaskerummet, luskede Sambo af, og gemte sig under en stikkelsbærbusk i marken. Han kom ikke, hvor meget vi så end kaldte, - men jeg har hentet ham mere end én gang dernede. Når han så var blevet badet, ville han helst hen og rulle sig i vores sanddyng, så vi måtte passe på, at han ikke løb udenfor græsplænen, førend han var tør. Men i mosen elskede han at plaske løs. Engang jeg skulle i mosen en aften, var han ikke til at råbe op, og han plejede altid at holde øje med mig, når jeg begyndte at grave efter orm. Nå, men jeg gik så selv i mosen, og satte kroge ud efter ål. Jeg havde mit grej i en hessiansæk. Vores nabo der havde jord lige ned til mosen, havde sat en arbejdsvogn lige ovenfor mosen. Der smed jeg så sækken, og ville tage den igen næste morgen, når jeg 0430 gik til mosen, for at røgte krogene. Sambo var heller ikke til at få fat på næste morgen. Men da jeg så kommer ned til vognen, ved mosen kommer Sambo ud fra vognen, med et stort grin. Så han havde altså haft fært af mig, og passet på min sæk den nat. En nat havde vores gamle huskat vist indkaldt til generalforsamling, på vores gamle loft i stuehuset. Så der var en værre larm, hvæs, skrig og vild galop over loftet, samt stort bulder. En stabel plantekasser blev væltet i kampens hede. Jeg sov i værelset ved gavlen, og Sambo lå udenfor min dør i gangen. Jeg undrede mig over, at han overhovedet ikke gav en lyd fra sig. Nå, men det var ved at blive morgen. Fra gangen var der en dør, ud til vores brændehus. Der var kommet træ ind, der lå opad muren helt op til loftet. Så Sambo var kendt med at komme den vej op. Ligeså snart jeg kom ud i gangen, og sagde: "Ska' vi ik' puds' dem?" Var han lige med på den. Han fór op ad brændestablen, og jeg op ad stigen. Sambo gøede et par gange, og en 8 - 10 katte fór hen til loftlemmen spruttende og hvæsende, mens de sprang lige ud i verdensrummet. Der var ikke noget med at bruge stigen..... Og ned på gårdspladsen, hvor de løb i forskellige retninger. Kun vores egen stod på bagbenene, og fægtede hvæsende med forpoterne, og klørerne fremme, ad Sambo. Den var sikkert også godt gal. Den var nok lige ved, at blive valgt til formand. Sambo grinede godt da vi kom ned, - det var en herlig oplevelse at starte dagen med.

Vores kat nyder morgensolen.

Sambo kunne grine, så viste han alle sine tænder. Jeg har set andre hunde der også kunne det. Men ingen så udtalt som Sambo. Hændte at vi var på Sall St. posthus, og der så kom et tog, (en skinnebus), løb han grinende ind i den ene ende af toget, og kom ud af den anden. Han havde jo oplevet, at der kom nogle af os søskende med toget. Togpersonalet kendte ham, så de lukkede aldrig dørene førend han var ude igen. Det skete jo også at han havde en kæreste, - så var han ikke så'en at holde hjemme. Men ovre ved fyrrummet kunne han ikke få døren op. Vi havde et værelse ved siden af. Så når jeg stod op, plejede jeg som det første, at lukke Sambo ud, så han kunne rende sin morgentur. Men engang han havde en kæreste, drillede jeg lidt ved først, at gå ned i fyrgraven, og begynde med fyret. Så begyndte han at småhyle lidt. Jeg kiggede forbavset op på ham. "Hvad er der?" Så grinede han, og vred sig. Jeg fortsatte med fyret. Så hylede han igen og igen. Jeg spurgte hvad der var galt. Så grinede han igen, - nå men jeg gik da op, og holdt ham lidt tilbage. Og udenfor løftede jeg ham op, så hans hoved var lidt over mit - det var han vandt til - hvis der var noget han skulle se oppe på landevejen. Som vi kaldte den vej, der forbandt Sall med Haurum. Nå, men jeg løftede ham op, og sagde pus-pus, men der var ikke en kæft at se, oppe på vejen. Der er godt 100 meter derop over naboens mark. Men Sambo begyndte at gå med det samme, og så ned, og af sted. Han op på vejen, og så efter Haurum siden til, gående af fuld hals. Det var til den side kæresten boede. Han har nok tænkt: "Der snød jeg ham alligevel den tumpel!". Under andre omstændigheder var han aldrig løbet op til vejen, med mindre der var noget at se.

Tjah, - hvem snød hvem! Jeg mener Sambo blev en 12-13 år. Han blev syg, og kunne ikke skide. Dyrslægen prøvede med en hormonsprøjte; men sagde det kun ville hjælpe, en måneds tid. Det kom også til at passe. Så måtte vi have fat i dyrlægen igen. Og han fik et par sprøjter, og vi fik sagt farvel til ham. Det var svært, og sært ikke at møde ham, og hans glade grin, om morgenen. Nå, - men jeg må jo prøve, om jeg kan fortælle mere om vores opvækst, derude i Sall.

Jeg husker engang, at min søster Gerda sad oppe ved loftlemmen, i gavlen af stuehuset og malede en lille barneseng, der var sat på loftet. Den har vi 8 børn ligget i, og far og mor tog den med til Gjern, da de flyttede derned. Asger har også sovet i den. Jeg ville have skaffet, en anden barneseng, men mor ville ikke af med den. Den var godt ormædt, og ved at falde fra hinanden. Men det var vel ikke så sært hun ikke ville skille sig af med den, med alle de minder den rummede. Det må have været i sommeren '46. Jeg spurgte Gerda hvorfor hun malede den. Kan ikke huske, hvad hun svarede, men Gerda fødte Hanne i januar '47. Og jeg rejste til Norge i februar. Kan ikke rigtig huske om Gerda, og Hanne var hos os i Sall, da jeg kom hjem fra Norge. Men det må de vel have været. Har hørt, at Far var blevet noget skuffet, og gal da Gerda kom hjem, og fortalte hun var gravid. Pigerne har han altid været lidt øm over, - så han rumlede lidt om, at så måtte barnet vel på børnehjem. Men mor sagde: "Du kan tro nej!". Og far blev selvfølgelig helt vild med Hanne. Hun var jo tit hos os i Sall, Gerda var jo i plads. Det må have været svært for Gerda, og også for Hanne mange gange.

Min søster, Ingrid, står med min søster, Gerdas pige, Hanne, som ofte var hos os i Sall. Da Gerda var alene med hende. Min søster Anna Marie sidder sammen med Sambo og mig. Ca. år 1949-1950.

Jeg sidder her og skriver dette, den 30. januar 2008. Hanne er lige blevet 61, -10 år yngre end mig. De har lovet storm, det er også blæst lidt op, og tøsne kommer der også lidt af. Men ellers er vinteren meget mild, og det er over 14 dage siden, de første erantis kom frem hernede under nogle buske. Jeg plantede dem for 3 år siden, fandt dem ude ved Vejle Å. Det blev vist fars yndlingsblomst. Han havde sået rigtigt mange i læbælterne, i Sall. Så der er sikkert helt gult derude nu. Den blomst mor holdt mest af var liljekonval. Der havde vist været mange af dem i skoven, i Finland, hvor hun tilbragte sine første 8 år. Selv holder jeg meget af vild gyvel. Husker en lyngbakke i skoven hvor jeg kom meget som dreng. Der stod nogle enkelte enebærbuske, gyvel og en enkelt stor rødgran med grene helt ned til jorden. Det var meget smukt, når gyvelen stod med sine gule blomster, mod den brune lyng, om foråret. Ja, vi var nogle drenge der fik manges søndag eftermiddag til at gå, med at bygge hytter, nede i skoven. Indianerlege, -lave buer og spyd osv. Sejer, -en af vores naboer, -kaldte os hjemmевærnet. Fordi vi drog til skovs, svært bevæbnede. Men den kønne lille lyngbakke, er for længst beplantet med gran. Alt skal gøres i penge.

Den 1. februar 2008. I nat har vi haft storm, lidt sne og torden. Der er noget med klimaet her på kloden, permafrosten begynder at tø i Alaska og Sibirien. Isen smelter ved polerne, og Grønland. Vi udleder stadig en masse CO², og kører biler som bare pokker. Nu bor ca. halvdelen af jordens befolkning i byerne. Slumbyerne vokser, - nød og elendighed ligeså, - mange sulter, mens ørkenen breder sig. Kan huske at Otto, og vist også Henry, har samlet aks under krigen, og måske lige efter. Kan huske, at Otto gik på Daniels mark med rive og sæk, for at samle aks sammen. Det fik han lov til, når de havde høstet, og kørt kornet hjem. Det var noget a la en landsindsamling, som nærmest blev varetaget af skolebørn. (Der var vel kornmangel). De kunne så tjene lidt ved det, og måske få en bogpræmie. Otto havde fået *Marco Polo's rejser*. Den stod hjemme i bogskabet i Sall i mange år. Jeg har læst den, men efterhånden gik den op i limningen. Det var en skam, det havde været sjovt, om Ottos børn kunne have haft den i dag. Der stod i bogen, hvor den kom fra (Aksindsamling og desuden årstallet). Kan også huske, at Oskar var hjemme, den sidste tid af krigen, og var indkaldt til CF i Hammel men boede hjemme. Havde blå uniform, stålhelmet og gasmaske. Kom der luftalarm skulle han cykle til Hammel. Jeg tror også han gik vagt ved teknisk skole i Hammel, hvor der var tyske flygtninge. Ligesom der var ved Røde kors hjemmet i Kragelund, ved Haurum.

7. februar 2008. I dag var Otto blevet 77 år, hvis han havde levet. Og for 61 år siden, var det ved tiden, at jeg skulle rejse til Norge. Kan huske, at mor ville strikke et halstørklæde til mig; men hun havde svært ved at få noget uldgarn, dengang efter krigen. Hun fik dog fat i lidt garn, og jeg fik et halstørklæde. Som jeg har endnu; men det er ved at være noget hullet. Jeg har brugt det nogle enkelte gange i Brejning, når jeg var i skoven derude og samle træ, til vores brændefyr. Mor strikkede et sort til mig. Vist da de lige var flyttet til Gjern i 1966. Men jeg havde vasket det i vaskemaskine i Brejning. Det havde det ikke godt af, det var jo uld. Jeg havde spurgt hende; men vi har misforstået hinanden. Nå, men jeg har det endnu.

21/2 2008. I dag er det så 36 år siden Iben kom til verden derude i Brejning. Ja, mange ting er sket siden. Nu er hun selv mor til to dejlige drenge, og har fået en god mand.

Nå, men det er jo om min barndom og ungdom i Sall, jeg skulle se at få berettet færdig. Der er så meget at fortælle. Det er lige med, at få nogenlunde samling på det.

I anden klasse i Sall, sad jeg ved siden af en dreng, Kaj. Vi blev gode venner, og senere kom vi meget sammen i skoven om søndagen. Kaj var dygtig i skolen, og kunne fint læse i 2. klasse. En dag spurgte han mig der, i 2. klasse, om jeg var sikker på om min far og mor, også var min rigtige far og mor. Ja, det mente jeg jo da. Men jeg kan huske, at han så meget alvorlig ud. Så lidt efter fortalte han, at hans mor havde været i gang med en hovedrengøring, og i et skab var en lille skuffe åben, den var ellers altid låst. Der lå nogle breve og et dokument med hans navn på. Men på det papir hed jeg Kaj Rosenberger, og ikke Kaj Rosen, -og min mor er vistnok fra Sverige. Jeg kunne jo forstå, at det var rigtigt, det han fortalte mig, og at jeg ikke skulle sige det til andre.

Nå, men mange år senere kom Kaj ud at sejle. Han fik også motorcykel. Engang i en ferie, var han med nogle venner på tur i Sverige på motorcykel. Da var Kaj nok omkring 21-22 år. Kort efter hjemkomsten kører Kaj galt, og bliver dræbt. Han skulle netop til at begynde på telegrafist skole i Svendborg.

Har senere hørt at han på sverigesturen havde været ude på egen hånd. Han havde ikke fortalt andre, hvor han havde været.

Måske har han opsoget sin mor, eller været i nærheden af hendes hjem?

Jeg var med til hans begravelse i Hammel, hvor hans far og mor havde boet, siden de flyttede fra deres landejendom i Sall. De to stod på kirkegården, og så forladede ud. Kaj var jo deres et og alt. Jeg har et minde om Kaj, en alenstok, som jeg fik af ham i bytte for et eller andet, i vores barndom. Men til fortællingen om Kaj hører også, at han kom på realskolen i Hammel. Han arbejdede også lidt ved en radioforhandler i Hammel, han var meget optaget af radioteknik.

Men han blev drillet en del på realskolen. Engang blev han væk fra skolen i længere tid. Men på skolen havde man ikke hørt eller fået sygemelding. Så en anden skolekammerat, som boede i Sall, blev bedt om, at tage ud til Kajs hjem, og spørge til ham. Men Kajs forældre mente da, at Kaj jo tog ned, og tog toget til Hammel hver dag. Ja, så fandt de jo ud af, at Kaj havde levet i skoven i ca. en måned. Han kunne jo høre, når eftermiddagstoget fløjtede, omme i skoven, så cyklede han hjem.

Han fortalte det til Otto og mig, en dag hvor han var på besøg hos mig. Da Otto siger, sådan i spøg, *Nå, er du kommet ud af hulen i dag Kaj*, så begyndte han at tude, og Otto blev meget forlegen, for han ville jo ikke gøre Kaj fortræd. Kaj fortalte så, hvorfor han havde skjult sig i skoven så længe.

Kan huske at Henry engang fortalte mig, at han som barn, før skolealderen stod ude i hønsegården, eller der hvor der havde været hønsegård, og så begynder jorden, lidt borte fra ham, at hæve sig. Henry blev nærmest lammet, for nu kom fanden nok efter ham. Det viste sig så, at han havde stået på en gammel brædestumps ene ende. Brættet var dækket af lidt jord, og Henry var så kommet til, at trykke den ende han stod på, lidt ned, den anden ende var så vippet op. Ja, det er ganske forskrækkeligt, hvad små børn kan komme ud for.

Til livet i Sall hørte også gerne en gris til opfedning. Far havde lavet en lille sti/bås til den. Han købte gerne en gris om foråret, den blev så slagtet i november, eller først i december.

Der blev jo rigtig kælet for grisebassen, så den kunne blive stor og fed. Når vi havde slagtet, var det første folk spurgte om, *var der noget fedt på den?*. For fedt brugte man meget til at smøre på maden, og til stegning. Mor smeltede gerne en eller to store lerkrukker med fedt fyldt med løg, æbler og timian.

(Har lige i går, den 26/2 2008, stegt flæsk, og af fedtet lavet en lille portion fedt, efter mors opskrift. Herligt til en ostemad).

Det var gerne en mand fra Tulstrup, mellem Sall og Hammel, der kom og slagtede for os. Anne Edelsen, en gammel kone nede fra Heden, kom og hjalp med at lave blodpølser, og andre pølser, -medister, og spegepølser. Spegepølserne, skinke og flæsk, skulle først i saltkarret et stykke tid, inden det skulle ned til cykelhandler Karlskov og røges. Men det meste af grisen kom i saltkarret. Sådan noget kød og flæsk der havde ligget i saltkarret et halvt års tid, var næsten ikke til at få udvandet. Det fik sin helt egen smag, (som jeg ikke var særlig vild med). Men det var jo før fryser- og køleskabstid. Engang mens vi var i gang med slagtning, og Anne Edelsen var i gang ved gruekedlen, med at lave blodpølser, måtte jeg på WC. Jeg var ikke ret gammel, mor havde travlt i køkkenet, og Anne E. med slagtningen. Så hvem skulle nu hjælpe mig med, at få bukser og seler knappet. Uha! jeg kæmpede længe med det, men det lykkedes for mig til sidst. Så gik jeg over til Anne E. og sagde *-A hâe sjæl knappet min sele å bowse'.* *-Det var dæleme gåt, bette kârl,* sagde hun. Hun brugte tit det der "dæleme". Et godt gammel jydsk bandeord. Anne E. syede også kludesko til os. Så mor samlede altid gammelt tøj fra, til den slags. Så kunne Anne E. også tjene en skilling ved det.

Jeg har vel været omkring 7 år, da Anna Marie gerne ville se grisebassen. Så jeg lukkede lågen lidt på klem, så hun bedre kunne se vidunderet. Men så stak grisen trynen ud, og skubbede både lågen og mig væk, og derefter gik det, i fuld galop, ud i friheden.

Jeg råbte på Otto, men det var far der kom. Grisen løb i fuld fart forbi ham, med nogle glade grynt. Den pløjede sig vej over mistbænkvinduer, og gennem vores tjørnehæk, videre ud i naboens kornmarker. Så vi tabte den hurtigt af syne. Mor gav mig et hakkejern, og sagde jeg skulle løbe ned i den anden ende af vores mark/frugtplantage, og se efter den.

Men væk var svinet. Nogen tid efter kom vores nabo Per Kjøge med grisen. Han fortalte, at han lige kom ud fra sin grigestald, og så gik der *fanden pe tisse*, en gris ude i hans gård. Så måtte han jo ind, og se om det var en af hans. Han manglede ikke nogen. Så tænkte han, at det *stue slosket svin det æ sgu nok gartnerens*. Så han fik den drevet ind i en grisekasse, og kom så kørende med den. Grisen var overhovedet ikke blevet skåret, da den brasede igennem mistbænk-glasset. Den havde kun et par små rifter på ryggen, det havde den nok fået da den brød igennem tjørnehækken. Den bedrift måtte jeg høre en del for, af vore naboer. -*Om jeg snart skulle ud med grisen, og -det jo nok var farligt, at lukke mig ind i deres svinestalde.* (Ja, det er træls at være bette).

De første år gik jeg på mine fødder til skole, godt 1 km. Det gjorde de andre børn også. Ingrid havde en pigecykel, som jeg skulle prøve, at lære at cykle på. Det har nok været lige efter krigen. Cykeldæk var jo ikke til at få under krigen. Nå, men Ingrid prøvede at lære mig cykelkunsten; men jeg væltede, og var gal over det pjat. Ja, så måtte jeg jo fortsætte med at gå til skole. Så en dag, vel omkring 4. klasse tog jeg mors cykel og trak den op til landevejen, mod Sall, hvor de ikke kunne se mig hjemmefra. Der forsøgte jeg mange gange, og pludselig kunne jeg styre bæstet. Nogle måneder efter blev fars gamle cykel, lavet lidt mindre nede ved cykelhandleren i Sall. Den var jeg meget stolt af, og der var oven i købet tre gear i baghjulet. Det var de andre i skolen meget betaget af. Den cykel, havde jeg til jeg blev konfirmeret.

Lige en lille historie om vores cykelhandler i Sall, Karlskov. Han var fra København, så han talte ikke jydsk. Han og konen havde et lille brød-/tobaksvarer-udsalg. Nå, men en dag stod Otto og rodede med sin cykel. Han var ved at sætte sadlen højere op, da spændebolten knækkede. Han spurgte så, om jeg ikke kunne cykle ned til Karlskov, og få eller købe en anden, det måtte gerne være en brugt. Jeg sagde så til Otto, at der var ingen der kunne få Karlskov til at gå i sit værksted, på en søndag. Sikke noget pjat, sagde Otto.

Jeg kørte til Karlskov, havde den ødelagte bolt med, forklarede ham sagen, og spurgte om han havde *så'en jen*, -det må gerne være en brugt. Karlskov svarede med et stort smil, *Jo, det kan du sgu tro jeg har. Men du kan sgu hilse din bror og sige, at han kan komme igen i morgen, for jeg holder sgu søndag ligesom andre mennesker!* Ja, og Otto blev godt gal over den besked.

Nå, men lidt om skolen i Sall. Det var ikke sådan at jeg ligefrem var glad for at gå der. De to første år gik jeg i den lille skole *ved lærerinden*, (som vi sagde).

Fra 3. klasse kom vi i den *stue skuel*. Det var især dansk, regning samt bibelhistorie og salmevers. De sidste år, 6.-7. klasse Luthers Katekismus. Vi skulle dog ikke kunne den udenad, men noget af det. En værre gang pladder, som jeg lykkeligvis har glemmt.

Men salmevers skulle vi lære, og det blev vi hørt i. Jeg havde nemt ved at lære versene, og sangene. Men dansk og regning havde jeg svært ved, at få ind i min knoldede knold. Jeg kunne sagtens skrive stil, det handlede gerne om gartneriet, og læreren spurgte, om jeg ikke snart kunne skrive om noget andet, for nu var han snart udlært gartner.

Jeg havde altid mange stavfejl, så når jeg skulle op og have rettet stil, så lød det i hele klassen, *så no goe Niels op*. For det var vældig sjovt, når læreren læste op af min stil. F.eks. *Vi binder mutter*. Der skulle have stået *Vi binder måtter*. (Vi bandt måtter af rughalm om vinteren, de blev så lagt over mistbænkene om natten).

Nå, der var ret mange fejl til stor moro for alt folket. Jeg burde have haft en underholdningshonorar for den morskab.

Da min klasse skulle op i 5. klasse, efter sommerferien, rejste vores andenlærer til Haurum Skole. Vi fik så en ny andenlærer; men han blev kun et år. Ham var vi ellers glade for. De efterfølgende 2 sidste år af min skoletid, blev vi kun undervist af vikarer. Så der lærte vi faktisk ikke et klap. Den sidste lærer var nærmest sindsyg, eller i hvert fald meget uligevægtig, og dertil stammede han. Det gjorde det selvfølgelig ikke nemmere for ham. Så der var ofte tæv i luften. Vi tabte efterhånden, og ret hurtigt, al respekt for ham. Trods det at han altid tiltalte os som, *de herrer og de damer*. Således var han engang ved at fortælle os om barometeret, og at kviksølvet gik op når det var varmt, og ned ved kulde. (Meget interessant). Men så spurgte han om vi havde lagt mærke til, at det blev mere lyd, i stille og fugtigt vejr, -man kunne høre træsko på længere afstand, (dengang havde folk jernringe under træskoene). Til dette bemærkede lille Bent på bagerste række, *-Nej, for så goer de i gummistøvler*. Læreren fór op og råbte, *havde den herre noget at skulle have sagt!* Med raske skridt sprang han ned til Bent, som fik et par på kassen. Sådan kan det gå når man siger sandheden, (det er lige til Svejlk).

Om vinteren skulle vi gå til gymnastik en time om ugen. Det var også andenlærerens opgave, at stå for det.

Det foregik i forsamlingshuset, som lå ca. 300 m. fra skolen. Kun drengene skulle have gymnastik, pigerne gik så til syning. Når vi gik til forsamlingshuset faldt vores vej forbi Ole Lukøjes brødudsalg. Havde vi så 50 øre på os, købte vi gammelt wienerbrød, som vi så åd under udøvelsen af *arme bøj*, *arme stræk*. Om vinteren beholdt vi frakke, hue, vanter og støvler på, mens vi udstødte høje støn, fes og jamrede. Forsamlingshuset fungerede også som mødesal for sognerådet. Engang kom sognerådet ind, og satte sig med bistre miner, for at se på de *fandens hvalper*. Vi fortsatte med vores støn og klage. Lidt efter måtte det ærede råd fortrække, for de var ved, at blive kvalt i tilbageholdt grin.

Engang til gymnastik gik Hr. Læreren helt grassat. For en af os, (Knud), syntes sgu det var for fodkoldt, så han gik hen, og begyndte at tage sine gummistøvler på. Det hele blev derved pludselig for meget for Hr. Jensen, som han hed. Han fór hen til Knud, som stod bøjet over sine støvler, og begyndte at banke ham på hans rygstykker med knyttede næver. Helt sindsygt. Jeg stod lige ved, blev godt gal, og tænkte på, at fare på Hr. Jensen. Men han holdt da op, inden jeg havde besluttet mig for angreb. Bagefter sagde de andre. Du var vist lige ved at springe på ham. Det skulle du have gjort, vi var også faret på ham. Ja,, ham havde vi meget bøvl med. En af os rev ham i øret, så det gik lidt fra, og en af pigerne fik nogle lussinger, så hendes far var nede og snakke med førstelæreren, og klage over Hr. Jensen. Førstelæreren prøvede at snakke med os om at prøve at få det til at gå, og præsten bad os også om, at dæmpe os. Alt det her skete da vi gik i 7. klasse.

Nå, her er også en anden lille historie. På græsplænen ud for skolen stod en stor kastanje. Blade og kastanjer var revet sammen og smidt på komposten. Vi var fem drenge der fyldte vores lommer med kastanjer, det har nok været sidst i november. Så smed vi hele herligheden i kakkelovnen, ved førstelærerens skolestue. Vi havde hørt lidt om, at de kunne sprænge, når de blev varme. Det var

især træ og tørv der blev fyret med. Det var nok nærmest en slags skovovn, en rund tønde på fire lave ben. Der var en askeskuffe, et trækspjæld fornedet, og et stort rundt støbejernslåg foroven, hvorfra man fyrede. Nå, men vi fem havde ikke sagt noget om det, til de andre børn. Vi var 2-3 elever der sad i førstelærerens klasse. Der gik 10 min. eller mere, og der kom ikke noget knald. Men så pludselig, lød et brag, og låget lettede lidt. Røg og ild stod ud, også nede fra lågen ved askeskuffen. Lærerens lille hund som altid lå og gassede sig lige ved askelågen, gav et hyl, fór op, og gemte sig under lærerens skrivebord. Pigerne, som sad i ovnsiden, hylede også op, og så begyndte ellers et værre festfyrværkeri. Der gik højst nogle få minutter, mellem hvert brag. Pigerens skolepulte blev skubbet over til vores side. Læreren var, da der opstod en lille pause i knalderiet, henne og løfte låget, med ildrageren rodede han rundt i vores brændsel. Jeg tænkte, han er sgu da ikke rigtig klog. Medens han stod der, så **bum!** lige op i hovedet på ham. Var han ikke skaldet i forvejen, så var han nok blevet det.

Han spurgte, om vi kunne forklare det her. Næ, uha, vi vidste ikke noget. Det blev ved med at knalde i næsten to timer.

Så nu ved I hvad den gamle talemåde, -at rage kastanjerne ud af ilden, kan hentyde til.

Nogle dage efter, fortalte en pige fra klassen mig, at hendes lillebror engang havde smidt en stor kastanje i deres kakkelovn. Med det resultat at støbejernslågen sprang. De måtte have en ny låge. Godt vores lærer ikke opdagede hvordan det hang sammen. Så var vi sikkert røget på Himmelbjerggården.

Det sidste år i skolen skulle vi skrive en stil, om god opførsel. Om vi f.eks. havde rejst os op for ældre i toget osv. Der var kun en i klassen, der havde skrevet noget om, hvad hun havde gjort. Det var heldigvis hans kæledægge.

Læreren holdt så et længere foredrag, om hvad vi burde gøre. Det så også godt ud, hvis vi tog hatten/huen af for øvrigheds personer, politi, læge, lærer, præst, stationsforstander osv. Han stod lidt, og så spekulativ ud. Så kom det ligesom ud af mundvigen, -nåh, jo også sognefogeden, han er jo også en øvrigheds person. Ja, det var nok lidt svært at få ham med. Han var jo også bare bonde, og gik og spredte møg som andre.

Vi gik til præst det sidste skoleår. Han holdt en lignende tale for os. Hvad fanden bildte sådan et par opblæste fjolser sig ind.

Sådan et par Herrens ydmyge tjenere, der stod og forkyndte hver søndag i kirken. Hvordan kunne den slags åndsforvaklede synspunkter forliges med deres såkaldte kristentro. Der var alt for lidt oprørstrang i os. Vi burde være gået fra undervisningen, lige på stedet. Tja, lærte idioter er der nok af stadigvæk, og de har desværre ofte for megen magt.

Ellers var vores førstelærer vel ikke værre, eller bedre end mange andre lærere. Han var god til, at spille på violin, til vores sangtimer. Disse timer var nok for mig, nogle af de bedste timer i skolen. Jeg havde nemt ved at lære vers og sange. Mange vinteraftener gik jeg ned i vores lille drivhus, hvor jeg kunne sidde og synge nogle af disse sange i buldermørke. Det er mærkeligt at tænke på, at det drivhus blev genrejst i Beder på gartnerimuséet. Der var mange tanker og minder, der trængte sig på, da jeg gik deroppe i en uges tid, og indrettede drivhuset med borde, hylder og fyrgrav.

Sært nok spurgte far og mor aldrig til, hvorfor jeg sad dernede i drivhuset.

Mit hjem (set fra syd), omkring år 1967 eller 1968, med det gamle drivhus. Der har man tilbragt mange timer. Der var altid varmt om vinteren.

Vores førstelærer syntes også at vi skulle have et filmapparat. Det kunne vi så tjene til ved at plukke vilde hyben i nogle markhegn. Det gjorde vi så i 2-3 år, og skolen fik sit filmapparat. Nu kunne skolen leje film til undervisning, cirka en gang eller to, om måneden. Det var vi vældigt glade for. Film fra, og om, andre lande, deres natur og kultur.

Tænkte tit på min egen barndom i drivhuset, når Asger og Iben var hos mig i Brejning, og de gik i kælderens for at øve. Asger på klarinet, og Iben på valdhorn.

Otto købte en violin, vistnok det sidste år han gik i skole. Han stod og øvede sig i det lille drivhus. Men opgav vist ret hurtigt, det var jo en skam. Senere fik han ligesom Oskar en grammofon, og kunne sidde længe og høre på plader. Den slags kunne ikke rigtigt fange mig. Ellers må jeg vel fortælle lidt om vi børns opvækst i Sall. Vi kom jo alle til at arbejde i gartneriet som voksne, op til flere gange. Vi fik jo da kost og logi; men heller ikke meget mere. Var vi ude at tjene andre steder, -ja, så arbejdede vi hjemme i vores ferier.

Det var 14 dage om sommeren, og dertil en uge mellem jul og nytår. Sidst jeg tog hjem, var fra april 1960 til 1. februar 1961. Håbede at far så ville sælge til Viggo, en tømrer fra Sall, som var ude og kigge på det flere gange. Men far ville ikke sælge. Det var jeg godt gal over.

I 1966 fik han overtalt Henry til at købe det. Jeg tror Henry fortrød det mange gange. Det var et held, at han fik en kone som Anni. Det er mig en trøst at mange børn og unge, fik et fristed hos Henry og Anni.

Ellers har jeg beskrevet mere om gartneriet i 1999 til muséet i Beder.

Gartneriet, 1978.

Men ellers er det Henry, Otto, Anna Marie og Ingrid, som jeg husker mest om, fra arbejde og ferier i Sall, og dertil Arne, som blev Anna Mariens mand. Arne kom jo som gartnererelev til Sall, og blev siden Anna Marie en god mand.

Vi søskende kunne nu have det ret festligt, når vi var hjemme på ferie. Men pokkers til senge og madrasser der var. Madrasserne var stoppet med træuld. De var mindst 50 år gamle, og kunne minde om Mols Bjerge.

Gulvet ovre ved fyret var efterhånden pilråddent. Jeg ville brække det op fordi der var et par steder der var rådnet igennem, og en morgen var der et par store skovsnegle på besøg. Vi havde en stor slaggedyng, som jeg så ville bruge til støbning af et nyt gulv. Men fatter mente jo bare, vi kunne skifte de par gulvbrædder ud. Det var ellers smadder usundt, at sove i det rum. Det blev Henry og Anni der lagde nyt gulv derovre. Værelset og fyrrummet var bygget af cementsten, der suger vand som en svamp. Men de var jo billigere end teglsten.

Tiden løber, nu har ånden ikke været over mig i lang tid.

Nu skriver vi den 10. april. Ja, ved den tid lå vi og prikledede i mistbænkene. Der var tit østenvind, og frostgrader, så det var temmelig svalt at ligge der.

Der kunne jo være meget mere at berette om. Men hvad skal med, og hvad skal ikke med.

Jeg kan jo fortælle, at far og mor købte ejendommen i Sall af en *Thomas Knapmager*. Hvad hans virkelige efternavn var, ved jeg ikke. Men sært, at tænke på, at jeg har mødt og kendt én, hvis fag var knapmageri. Jeg kan huske ham som en høj tynd mand. De boede i et hus i Sall. Han cyklede undertiden rundt med en kasse eller kuffert foran på cyklen, med forskellige små oste bl.a. knaposte. Han havde vist også sy-, sikkerhedsnåle og elastikker med. Det har også været et lille tilskud til deres pension. Men ofte var det sådan at folks fag også blev brugt i forbindelse med deres fornavn. I Sall havde vi også en *Jens Vejmand*. En, -jeg tror det var *Søren Tækkemand*, *Harald Smed* og *Jens Møllebygger*. Han hjalp far og mor med, at bygge drivhuse, og andet tømrerarbejde.

Han var altså uddannet som møllebygger. Det var altid godt håndværk, der kom fra Jens' hånd. Han lavede flotte vognhjul til bøndernes arbejdsvogne, og smørdritler til mejeriet. Kom man og spurgte Jens, om han kunne lave det, eller det, var svaret helt sikkert, *Ja, det ka' a sgu sajt.*

De ville engang have sat gipsplader på loftet hjemme i stuen, så Jens kom en eftermiddag for at tage mål. Jens gik bare ind, uden at banke på. Mor sad i stuen. Men Jens sagde *Så for satan dæ æ sgu bjælke!* Så først sagde han *Godaw Karen.* Der var to loftbjælker i stuen, og så blev det jo straks mere besværligt med opmåling, og tilskæring. Jeg fik, da jeg var 16 år, en langhøvl af Jens, og jeg har den endnu. Han har selv lavet og brugt den, i mange år, så der er slidt en fordybning i træet, der hvor hans tommelfinger holdt.

Tækkemanden i arbejde. April 1958

Den 26/4 2008 eftermiddag. I dag var det fars fødselsdag. Her i forsommeren kørte Iben, Poul den lille Lasse og Esben, ud til Gjern, til fars fødehjem, "Trehøje". Iben havde jo fået arbejde som hjemmesygeplejerske ved Silkeborg Kommune, og havde området ved Fårvang. Så hun ville gerne se hvor min far stammede fra. Gården ligger der endnu, men de tre gravhøje, som har givet navn til gården, er blevet til to. Der ligger en del gravhøje oven for Gjern. Vi havde en god tur, og var også omkring Sall, og mit fødehjem. Men de nye ejere var ikke hjemme. Der var også lavet en del om, især stuehusets indre. Iben sagde om det udvendige, at hun syntes det var noget større altsammen, før. Tja, meget er anderledes nu, derude.

Nu er det folk med penge, der har det. Far og mor havde gæld, veksler og otte børn.

Har tit tænkt på hvor småt og simpelt det var, og alligevel blev der bagt og stegt, på det lille brændekomfur, når vi kom hjem i julen. I de senere år i Sall, fik de gas, men der var mere hygge og varme, ved brændekomfuret.

Det kunne jo være småt med plads, hvis vi alle otte var hjemme i julen, så der var ikke andet for, end at to delte én seng.

Juleaften spiste vi gerne kl. 18. Måske gås, men oftere flæsketeg, og ris a la mande. Når der så var ryddet af bordet og vasket op, blev juletræet tændt, og far læste juleevangeliet. Derefter gik vi om træet, og sang et par salmer. Så var det gavetid. Der var ikke så mange pakker, og de var ikke så store, som nu om dage. Lidt godter var der jo også, og æbler fra vores frugttræer. Vi havde jo også gerne været i kirke om eftermiddagen. På denne dag var kirken altid stopfyldt, ellers var der

sjældent mere end 10-12 personer i kirken, om søndagen. Præsten var såmænd heller ikke værd at høre på. Men præster er vel gennemgående, nogle være sludrehoveder. Ak ja, Herren se i nåde til os. Der er såmænd heller ikke ingen andre, der gør det.

Mor var nok mere religiøst præget end far var. Lige nu rinder mig i hu, at hun meget tidligt lærte mig en lille aftenbøn

Jeg er træt og går til ro
lukker mine øjne to
Fader se med kærlighed
Til mit ringe leje ned

Sært at det vers lige dukker op nu, så mange år efter. Senere var det Fadervor hun lærte os. Har tit tænkt på, hvor ofte jeg gav hende søvnløse nætter om sommeren, når astma-anfaldene angreb mig. Det må have været strengt for hende mange gange. Undertiden endte det med lægebesøg om natten, og undertiden turde han ikke andet end at sende mig til sygehuset i Hammel. Så jeg har lagt Sall sygekasse meget til byrde.

Den 2/10 2008. I går var det så slut med at bruge 25-øren. Den er inddraget. Her indenfor de seneste år er først 1- og 2-ørerne, og siden 5- og 10-ørerne. Nu er 50-øren den mindste mønt vi har. Da jeg var dreng, kunne vi få en tørkage for 15 øre, og flødekager for 20 øre. Et 4-punds rugbrød kostede 42 øre; men lige efter krigen kom det op i 45-47 øre, -og i dette efterår, er der bankkrak næsten over hele verden. Så nationalbankerne må træde til med redningsopkøb. Fanden stå i disse spekulanter.

Da vi købte grund i Brejning i 1966, kostede grunde 8-10 tusinde kroner pr. stk., (ca. 800-900 m²). Mindre end 10 år senere kostede en grund 70-80 tusinde kroner, også i Brejning. Vi betalte 17-18% rente på et lån vi havde i Sparekassen. Store bankkontorer skød op alle vegne, de tjente en pokkers masse penge, (kæltringe).

Jeg var færdig med min uddannelse i Brejning i 1965, da var en månedsløn knap 1100 kr. I dag er den vel over 20 tusinde. Men jeg tror ikke, folk har fået meget mere, at gøre godt med, -alt taget i betragtning.

Den 10/11 2008. Ja, nu må jeg vist se at få det her skrevet færdigt.

Jeg kan jo slutte med at fortælle lidt om, at vi sådan set alle har hjulpet til derhjemme i kortere eller længere perioder. Ofte uden nogen videre løn. Jeg ved at Henry, ikke fik meget, og også skyldte i skat når han tog tilbage til København. Det samme overgik Otto. Han købte engang han var hjemme nogle gammarammer, som man kunne sætte sammen med mistbænkevinduer., og på den måde få et drivhus. Det var vel nok meningen, at Otto så skulle have de penge han kunne tjene på tomaterne i huset; men det fik han vist ikke.

Far havde nogle mistbænkevinduer siddende i et andet drivhus. Dem kunne Otto få til sit gammahus. Hvis han så ville sætte nye drivhusglas i, der hvor han fjernede bænkglasset. Otto har fortalt mig, at han faktisk også betalte for det arbejde, både glas og sprosser. Jeg forstår godt at Otto var noget bitter på far. Otto fik dog gammarammerne med op til Hadsund, men far havde jo glæde

af dem i flere år, og dertil en havefræser som Otto også købte til ham. Den kom også senere til Hadsund.

Når jeg var hjemme ville jeg ikke have nogen løn. Jeg havde hørt at hverken Henry eller Otto alligevel fik den aftalte løn. Mor holdt jo på at *minsandten skulle vi ha' løn*, men pengene var der åbenbart ikke. Nå, men jeg fik til en biograftur engang imellem, (Hammel 2 kr., Thorsø 1,50 kr., sikke tider).

Mor, far og Ulla. Foran stuehuset, (set fra øst). 18/5 1966.

Sidst jeg arbejdede hjemme var i perioden april, 1960 til februar, 1961. Da havde far fået sin folkepension. Der var en tømrer i Sall, der gerne ville købe, men pokker stå i *den gamle*, han ville ikke sælge. Jeg var godt gal da jeg så rejste til København igen, med en skattegæld på godt 1000 kr. I 1966 fik han så Henry til at købe det. Jeg troede næsten ikke det kunne passe.

Nogle år efter gik jeg sammen med far en lille tur med Asger i barnevognen. Jeg spurgte ham så, om de havde det godt med, at bo i Gjærn. -*Ja, det skulle vi have gjort for flere år siden*. Det kunne jeg jo kun sige *ja* til!

Jeg har ofte tænkt på om det var lidt spild af tid og kræfter, at jeg tog hjem i 1960. Det var måske, kun med til at far blev hængende ved gartneriet, noget længere. Han tilbød mig, at jeg kunne få det halve af marken, hvis jeg ville blive. Det sagde jeg *nej* til, dertil var jeg også begyndt at overveje, at forlade gartnererhvervet, hvad jeg så gjorde i februar 1962. I 1960 havde Otto og Herdis købt det lille gartneri i Rævsbæk ved Hadsund. Så jeg var også oppe, og hjælpe Otto en uges tid med, at hakke mellem kartoflerne. Der var en frygtelig masse ukrudt, især sengræs. De fik jo da skik på det efterhånden; men hvis Otto havde modtaget et bud på gartneriet, i de første måneder, -ja, så tror jeg Otto havde solgt det.

Det kom til at køre, og tre børn blev også sat godt i vej, på de tre tønder land. Men slid og slæb har det været. I de bakker var det dobbelt svært at styre en fræser. Den trak altid til den ene, eller den

anden side. Otto nævnte også dette, en af de sidste gange jeg besøgte dem, i Rævsbæk, hvor han var slemt plaget af sin leddegigt.

Den 24/11 2008. Ja, nu kan jeg se at det er et år siden jeg begyndte på disse skriverier, så nu tror jeg nok jeg vil til at slutte. Der kunne selvfølgelig være en del mere, at berette, men hvor skal man så slutte?

Men jeg vil så slutte med, at sige at jeg ofte føler, at jeg på en eller anden måde hører en anden tid til. Alting går så hurtigt nu. Alene den måde vi driver landbrug på, -med kunstgødning, sprøjtning og ikke mindst den måde dyrene bliver behandlet, eller mishandlet på. Ja, det kan kun være tegn på at vi er blevet ufølsomme overfor natur og medskabninger, i vores omgivelser. Hvad er det for en verden vi efterlader til vores børn og børnebørn.

Nu viser det sig, at afsmeltningen af is ved polerne, Grønland og i bjergene er meget mere omfattende, og går meget hurtigere, end man for få år siden regnede med, dertil tør permafrosten mere og mere, og vores CO² udledning er en stærkt medvirkende årsag. Hvilke følger det kan få, for alt liv her på kloden, kan man slet ikke overskue i dag. Men at det vil påvirke livet fremover, er der vist ingen tvivl om.

Lad mig slutte med et digt, -eller sang af Hans Hartvig Seedorff Pedersen.

1. De hundrede tusinde hænder
Til genlyd af hamrenes klang,
har dagen formet et omkvæd
for arbejdets vældige sang.
Hvem tæmmed' de krængende bølger?
Hvem kløvede bjergenes magt?
De hundrede tusinde hænder
der hamrede tidens takt.

2. Hvert rige hvis søjler er styrtet,
hver time, der lever og er,
har kæmpet sig frem imod lyset
ved kraften, den lånte hos jer.
Til sejr eller nederlag lænket,
igennem årtusinders storm;
De hundrede tusinde hænder
gav tanken og tiderne form.

3. De hundrede tusinde hænder
den linje skal dunke i dag
som hverdagens vældige hjerte,
med støtte og sejrige slag,
Før nuet forlader dig, Danmark,
før dagen er draget forbi
De hundrede tusinde hænder
har hugget dig fremtiden fri!

Ja, det vil så vise sig, hvor fri fremtiden vil blive.

Sangen er skrevet i mit fødselsår, 1937. Verden ser unægtelig noget anderledes ud i dag. Stor nød og elendighed, mange steder i verden. Samtidig med at et mindretal af jordens befolkning, lever i et vanvittigt og luksuriøst overforbrug.

Dansen om gulvkalven, går helt vildt. Mon vi nogensinde bliver klogere.

Den 21/2 2009

Jeg har ikke fortalt om, at vi fik vores lørdagsbad i køkkenet. Hvor der var varme i komfuret. Vandet blev fyldt i en zinkbalje på køkkengulvet. Hårvasken blev klaret med grøn sæbe. Men vasket blev vi da. Der var en del kedler vand, der skulle varmes på komfuret. Det var et værre vandpjaskeri. Da vi blev større tændte vi op under gruekedlen i vaskehuset, og tog bad derovre. Men det kunne godt være temmelig koldt, ved vintertid.

Sådan foregik det de fleste steder. Sådan en luksus, som badeværelse, var der ingen ordentlige mennesker der havde. Mor og far fik lavet et, de sidste år de var i Sall, med træk-og-slip lokum, og en lille vandvarmer, vistnok gas, til brusebad. Det var jo vild luksus.

Men ellers var det jo temmelig koldt i værelserne om vinteren. Der var frostrim på væggen, og isblomster på vinduerne. Der kunne være is på natpotten, om morgenen. Alt i alt, rigtig hygsomt, i de gode gamle dage.

Ja, mange ting er blevet anderledes i dag; men ikke overalt i verden. Krig, nød, undertrykkelse og fattigdommen, er ikke blevet mindre rundt om i verden, (tværtimod).

Nu, jeg er ved det, med de kolde rum...

Vi fyrede med træ og tørv, senere efter krigen blev der fyret med formbrændsel. Det blev lavet af sammenpresset tørvjord; men også koks, som var kulaffald fra gasfremstilling, blev anvendt. Jeg husker at vi fik flere læs tørv hjem. Vi skulle jo også bruge mange til det lille drivhus. Tørv betalte man pr. 1000 stk.

Jens Bettepir kom med rundsav og pindehugger, sådan fik vi brændet skåret op. Vi skulle så selv kløve det. Jens boede i Haurum. Han havde både saven og pindehuggeren, på den samme vogn, og dertil en petroleumsmotor, som kunne kobles til de forskellige remedier, og også trække vognen. Så det var en værre larm, når Jens var i anmarch. Ja, man skulle arbejde for varmen.

Jeg må også få med, at under krigen dyrkede far også tobak, (røg selv pipe). Tobaksplanterne var højere end mig. Bladene blev plukket og tørret, og siden hængt op på loftet over stuehuset. Far købte nogle flasker på apoteket i Hammel. Den ene flaskes indhold smagte vi på, det var som mørk sirup, men smagte af lakrids. Jeg ved ikke hvad der var i den anden flaske. Men de to ting blev blandet i tobakken. Noget af tobakken blev lagt i et par af mors gamle bageforme. Hele blade, det ene oven på det andet, og overhældt med disse ekstrakter. Når formen var fuld, blev der lagt en brædestump, som passede ned i formen, og øverst sten, så tobakken kom i pres. Jeg tror nok det skulle ligge sådan i flere dage.

Derefter skar far det, på mors brødmaskine. Ligesom vi skar rugbrød. Det blev skåret meget fint, som pladetobak.

Folk kom gerne søndag formiddag, og købte tobak. De skulle helst selv have poser med til tobakken. Det var gerne røde, gamle kaffeposer. Der kunne vist være være. 250 gram i dem. Jeg har hørt flere sige, at den tobak far lavede var bedre, end den de kunne få ved Brugsen, eller købmanden.

Far prøvede også, at lave cigarer; men det var ikke så nemt, og desuden var der mere arbejde ved det. Men tobakken var der rift om. Jeg tror faktisk, man kun måtte avle til eget forbrug. Men der var en stor tobakshunger i landet, i disse år. Flere røg også tørrede blade fra især kirsebær, dem blandede man så i tobakken, dertil vistnok blade fra forskellige urter. Jeg ved ikke hvilke. Opfindsomheden var ret stor. Den kvalitet tobak man kunne få ved købmanden, og i Brugsen, var ret sløj, og det var rationeret ligesom mange andre ting. Jeg tror nok, at far blev ved med, at lave tobak et år eller to efter krigen.

I foråret omkring maj, kom Anton med hestevogn, og kørte rundt i omegnene, og solgte udplantningsplanter, som han købte hos os. Han kom langt omkring. Efter en dagstur kom han tilbage omkring kl. 7 om aftenen, så kunne vi se hvor godt salget var gået, det var afgørende for hvor stort et læs, han skulle have næste dag.

Der var endnu en, -Sigvald, som også hentede planter hos os, og kørte rundt i omegnen. Hvordan de to delte ruterne, ved jeg ikke; men de kørte ikke i de samme områder.

Én ting havde de tilfælles, -et formidabelt snakketøj. De kørte med planter i flere år. En sommer, hvor jeg var hjemme, sammen med Henry, havde Anton solgt sin hest, men Henry kunne låne en hest og vogn af Kresten Gravesen, og ville så køre rundt nogle dage.

Anton var ude ved os en dag, og sagde så til Henry *Do ska' sgu kjøre ud til Skjød, de vil gjen handl. Men inden do komme til Skjød, så ska do kye mie til en gård, den ligge noget fra æ vej, men det æ en enke der håd den, å hon kyyve så møy. Så skaø do forære hinne en salvia, det blyve hon så møy glaj for. Ja, så ska do jo ta lidt mie for det andet, så do foe den salvia betålt.*

Mange steder hvor Henry kom på sin tur sagde folk. *Do ka' godt kye igen.* For vi vil kun handle med Anton. Ja, så måtte Henry jo sige, at Anton ikke kom mere. Så Anton var en vellidt, og savnet forårsbebuder.

Engang kom han ikke før det var ved at være mørk aften. Så vi var bange for om der var sket en ulykke. Han lignede torden og lyn, da han endelig kom. Han havde villet skyde genvej gennem en granskov ved Truest; men han kunne ikke finde ud igen, før hen under aften, så han havde ikke solgt noget hele eftermiddagen. *Dæ vil a sgu aldrig ind mie!*

Bragt på trykt form af
*Asgar Henriksen og
Henrik Rosenberg*

-Det er først når jeg ikke er mere, at folk de vil opdage, hvad jeg har udrettet.

-Ja, vær du glad for det.

Storm P.